

НАУКОВІ ПРИНЦИПИ ПІДБОРУ СОРТІВ ПШЕНИЦІ М'ЯКОЇ ОЗИМОЇ ЗА АДАПТИВНИМИ ОЗНАКАМИ

ЧУГРІЙ Г.А. – доктор філософії з агрономії

orcid.org/0000-0002-0250-2456

Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція Національної академії аграрних наук України

ВИСКУБ Р.С. – кандидат сільськогосподарських наук

orcid.org/0000-0001-7679-2188

Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція Національної академії аграрних наук України

ПОПЛЕВКО В.І. – кандидат сільськогосподарських наук, доцент

orcid.org/0000-0002-2100-0179

Гродненський державний аграрний університет

ШУЛЬЦ ПЕТР

orcid.org/0000-0002-9670-3231

Університет природничих наук у Познані

СКНИПА Н.Л. – старший викладач кафедри агрономії та лісівництва

orcid.org/0000-0001-5612-9135

Луганський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Одним із найважливіших завдань агропромислового комплексу України є суттєве збільшення і стабілізація виробництва зерна. Основною зерновою культурою країни є пшениця м'яка озима. Вона займає понад 50% посівної площі зернових і забезпечує більше половини виробництва зерна, тому зростання врожайності пшениці озимої суттєво впливає на зерновий баланс держави [1–3].

На сучасному етапі розвитку агропромислового комплексу розробка та впровадження сортової агротехніки вирощування сортів пшениці озимої, адаптованих до конкретних ґрунтово-кліматичних умов на основі розкриття біологічного потенціалу рослин, має теоретичне та практичне значення для сучасного зерновиробництва [3]. Однією з причин низької реалізації генетично обумовленого потенціалу продуктивності сучасних сортів пшениці озимої є недостатня обґрунтованість технологічних заходів адаптації рослин до несприятливих (гостропосушливих) умов східної частини Північного Степу України [4–6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз інформаційних джерел результатів іноземних та вітчизняних досліджень свідчить, що визначення адаптивного потенціалу сортів та раціональне використання їх можливостей формувати максимальний рівень продуктивності на сьогодні – актуальний елемент технології і реальний шлях раціонального використання поживних речовин та вологи рослинами протягом своєї вегетації за рахунок оптимізації фізіологічного стану агроценозу [2, 5–8].

Отримати високі врожаї якісного зерна пшениці озимої в Донецькому регіоні можливо за дотримання оптимальних умов вирощування, тобто певного комплексу зовнішніх факторів, які дозволять проявитися потенційним можливостям культури [7, 9]. Важлива роль при цьому належить формуванню відповідної морфоструктури рослин і структури посіву, що певною мірою досягається науково-обґрунтованим застосуванням агро-

технічних прийомів, зокрема підбором оптимальних строків сівби, вибором сорту та застосуванням препаратів, які б послабили негативні впливи посушливих погодно-кліматичних умов, що в останні роки все більше посилюються в регіоні [10–11].

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка методологічного підходу та вдосконалення адаптивної технології вирощування пшениці озимої через обґрунтування принципів підвищення адаптивності рослин пшениці озимої в східній частині Північного Степу України.

Дослідження виконувались у польовій сівозміні ДП ДГ «Забойщик» ДДСДС НААН. Повторність у дослідках 3-кратна. Розміщення ділянок – систематичне. Ґрунт – чорнозем звичайний мало гумусний важкосуглинковий.

Для детального дослідження особливостей формування агроценозів різних сортів пшениці озимої у дослідках висівали внесені до Реєстру сорти пшениці озимої, рекомендовані для вирощування в Степовій зоні України.

Дослідження проводили у польових дослідках, закладених за методом послідовних ділянок, систематичним способом. Повторність у дослідках – триразова. Площа облікової ділянки становила 40-80 м².

Підготовка ґрунту в передпосівний період була спрямована на максимальне збереження і накопичення вологи у ґрунті та знищення бур'янів [2, 3].

Сівбу здійснювали сівалкою СН-16 в агрегаті з трактором Т-25. Спосіб сівби – суцільний рядковий, із шириною міжрядь 15 см. Глибина загортання насіння в ґрунт 5–6 см. Збирання врожаю здійснювали селекційним комбайном Samro 130.

Виклад основного матеріалу дослідження. Технологія вирощування відповідає зональним і регіональним рекомендаціям для східної частини Північного Степу України [4–5].

Дослідження сортів пшениці м'якої озимої за адаптивними показниками проводилися згідно методики

сортовивчення. В досліді вивчали 61 сорт пшениці озимої різних селекційних центрів.

Створення високопродуктивних сортів є найбільш ефективним та централізованим засобом підвищення величини та якості врожаю зерна, забезпечення екологічної безпеки та надійності функціонування агроєко-систем, росту їх ресурсо-, енергоекономічності та рентабельності. Тому, ретельний та науково-обґрунтований підбір сортів до конкретних умов вирощування дозволяє суттєво знизити ризики недобору врожаю зерна.

Умови вегетаційного періоду 2019–2021 років склалися не типовими для даної місцевості. Тепла зима, прохолодна, волога та затяжна весна, сприяли фор-

муванню рослинами пшениці озимої значної кількості загальних стебел. Також такі погодні умови спричинили надмірний ріст габітусу рослин, тому більшість сортів екологічного сортовипробування формували показник висоти, який дорівнював вищим позначкам сортової ознаки.

Через те, що висота рослин – це сортова ознака, тому порівнювати сорти за цим показником не доцільно. Але, найвищими рослини були у сортів Миролюбна (120 см) та Престижна (122 см). більшість сортів степового еко-топу мали показник висоти рослин в межах 72–90 см (табл. 1). Прохолодна та волога погода весни за роки досліджень сприяла інтенсивному формуванню росли-

Таблиця 1

Біометричні показники рослин пшениці озимої у фазі повної стиглості, 2019-2021 рр.

Сорт	Висота рослин, см	Кількість стебел, шт./м ²		Коефіцієнт куціння	
		Загал.	Продукт.	Загал.	Продукт.
1	2	3	4	5	6
Донецька 48	90	1212	504	3,28	1,36
Вежа	90	2135	534	5,77	1,44
Юзівська	76	1994	513	5,39	1,39
Ігрита	85	1665	516	4,50	1,39
Перемога	76	1711	525	4,63	1,42
Диво донецьке	95	1432	522	3,87	1,41
Богиня	72	1611	507	4,36	1,37
Олексіївка	85	1938	540	5,24	1,46
Перевага	82	1896	516	5,13	1,39
Перепілка	75	1536	486	4,16	1,31
Понтійка	80	1795	465	4,86	1,26
Дума	78	2035	441	5,50	1,19
Пилипівка	100	2035	492	5,50	1,33
Пейзаж	73	1558	549	4,21	1,48
Кругозір	79	1982	468	5,36	1,26
Дачнянка	83	1461	555	3,95	1,50
Херсонська безоста	84	1956	552	5,29	1,49
Росинка	102	1591	534	4,30	1,44
Бургунка	81	1884	498	5,10	1,35
Конка	79	1619	531	4,38	1,44
Кохана	83	1319	477	3,57	1,29
Кошова	80	1305	519	3,53	1,40
Ледя	100	1809	555	4,89	1,50
Марія	76	1538	435	4,16	1,18
Овідій	85	1295	543	3,50	1,47
Санжара	93	1129	447	3,06	1,21
Сагайдак	94	1224	522	3,31	1,41
Вільшана	94	1719	525	4,65	1,42
Оржиця нова	76	847	546	2,29	1,48
Самара-2	95	1377	552	3,73	1,49
Вигадка	88	1537	528	4,16	1,43
Краса ланів	90	933	462	2,53	1,25
Принада	92	1568	471	4,24	1,27
Диво	89	1828	540	4,94	1,46
Патріотка	84	2035	546	5,50	1,48
Привітна	92	1702	480	4,60	1,30
Метелиця харківська	90	1554	471	4,20	1,27
Запашна	85	1332	534	3,60	1,44
Здобна	88	1806	435	4,89	1,18

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6
Гайок	91	1554	420	4,20	1,14
Гармоніка	76	1866	453	5,05	1,22
Лірика білоцерківська	95	1579	522	4,27	1,41
Рось	101	2035	543	5,50	1,47
Зоря ланів	101	2047	555	5,54	1,50
Зорепад білоцерківський	93	1665	537	4,50	1,45
Легенда білоцерківська	95	2128	574	5,76	1,55
Розумниця білоцерківська	103	1694	598	4,58	1,62
Муза білоцерківська	98	1619	564	4,38	1,52
Квітка полів	101	1891	552	5,11	1,49
Співанка Поліська	83	2035	555	5,50	1,50
Полісянка	99	1896	507	5,13	1,37
Романівна	80	2089	525	5,65	1,42
Водограй	100	1702	408	4,60	1,10
Краєвид	87	1831	399	4,95	1,08
Аналог	83	1875	390	5,07	1,05
Русява	118	1278	390	3,46	1,05
Миролюбна	120	1480	498	4,00	1,35
Престижна	122	2035	444	5,50	1,20
Пирятинка	99	1964	495	5,31	1,34
Ефектна	76	1956	441	5,29	1,19
Колорит	90	1082	558	2,93	1,51

нами загальних стебел. Найбільшу кількість загальних стебел, а як наслідок і найвищий коефіцієнт загального куціння формували рослини сортів Вежа, Легенда білоцерківська, Романівна. Проте, такі погодні умови, не дозволили рослинам зі значної кількості загальних стебел сформувати продуктивні. Більша кількість сортів екологічного сортовипробування за коефіцієнтом продуктивного куціння поступилася сорту-стандарту.

Найвищий коефіцієнт продуктивного куціння у досліді був у сорту Розумниця білоцерківська 1,62.

Показники структури врожаю суттєво різнилися між сортами та, залежно від сорту, або перевищували стандарт, або були нижчими за стандарт (табл. 2).

За довжиною колосу найбільше відзначилися сорти: Ігрита, Сагайдак, Патріотка, Співанка поліська (8,8 см), Вигадка, Розумниця білоцерківська (8,9 см), Пейзаж

Таблиця 2

Показники структури врожаю сортів пшениці озимої екологічного сортовипробування, 2019–2021 рр.

Назва сорту	Довжина колосу, см	Кількість зерна в колосі, шт.	Маса 1000 зерен, г	Урожайність, середня, т/га	Прибавка	
					т/га	%
1	2	3	4	5	6	7
Донецька 48	7,8	29,1	42,3	6,2	–	–
Вежа	7,5	29,4	42,5	6,7	0,5	8,1
Юзівська	8,6	32,5	42,5	7,1	0,9	14,5
Ігрита	8,8	34,3	39,9	7,1	0,9	14,5
Перемога	7,7	32,1	36,1	6,1	–0,1	–1,6
Диво донецьке	7,0	29,5	39,3	6,1	–0,1	–1,6
Богиня	7,5	35,2	36,6	6,5	0,3	4,8
Олексіївка	8,2	29,6	39,2	6,3	0,1	1,6
Перевага	8,1	29,5	39,7	6,0	–0,2	–3,2
Перепілка	6,8	30,7	39,4	5,9	–0,3	–4,8
Понтійка	8,1	29,6	40,2	5,5	–0,7	–11,3
Дума	7,1	36,7	39,5	6,4	0,2	3,2
Пилипівка	7,9	38,6	36,8	7,0	0,8	12,9
Пейзаж	9,0	33,4	36,2	6,6	0,4	6,5
Кругозір	8,5	38,7	39,8	7,2	1,0	16,1
Дачнянка	8,5	37,4	34,2	7,1	0,9	14,5
Херсонська безоста	8,2	38,5	35,1	7,5	1,3	21,0
Росинка	8,5	34,5	36,2	6,7	0,5	8,1

1	2	3	4	5	6	7
Бургунка	8,7	33,6	40,2	6,7	0,5	8,1
Конка	9,9	32,0	40,0	6,8	0,6	9,7
Кохана	9,5	38,4	41,4	7,6	1,4	22,6
Кошова	8,7	39,3	38,7	7,9	1,7	27,4
Ледя	8,5	31,2	43,9	7,6	1,4	22,6
Марія	9,4	39,3	43,8	7,5	1,3	21,0
Овідій	9,3	39,4	42,4	9,1	2,9	46,8
Санжара	9,5	28,5	40,0	5,1	-1,1	-17,8
Сагайдак	8,8	31,7	45,1	7,5	1,3	21,0
Вільшана	8,6	36,7	40,6	7,8	1,6	25,8
Оржиця нова	9,7	31,2	43,3	7,4	1,2	19,4
Самара-2	8,6	32,5	43,4	7,8	1,6	25,8
Вигадка	8,9	34,7	42,9	7,9	1,7	27,4
Краса ланів	7,4	33,8	42,6	6,7	0,5	8,1
Принада	9,5	32,4	39,5	6,0	0,1	1,6
Диво	8,6	35,4	40,1	7,7	1,5	24,2
Патріотка	8,8	33,6	40,2	7,4	1,2	19,4
Привітна	8,4	33,2	38,3	6,1	-0,1	-1,6
Метелиця харківська	8,6	33,6	39,6	6,3	0,1	1,6
Запашна	8,7	33,4	41,6	7,4	1,2	19,4
Здобна	8,7	28,5	41,1	5,1	-1,1	-17,8
Гайок	8,0	31,5	35,2	4,7	-1,5	-24,2
Гармоніка	9,4	32,1	37,1	5,4	-0,8	-12,9
Лірика білоцерківська	9,1	30,5	38,7	6,2	0	0
Рось	9,3	30,3	37,6	6,2	0	0
Зоря ланів	8,3	29,5	38,0	6,2	0	0
Зорепад білоцерківський	8,2	36,8	38,3	7,6	1,4	22,6
Легенда білоцерківська	9,7	39,4	34,3	7,7	1,5	24,2
Розумниця білоцерківська	8,9	28,9	39,4	6,8	0,6	9,7
Муза білоцерківська	9,1	35,6	38,2	7,7	1,5	24,2
Квітка полів	8,7	31,8	36,2	6,3	0,1	1,6
Співанка Поліська	8,8	37,8	34,9	7,3	1,1	17,8
Полісянка	8,0	36,3	39,9	7,4	1,2	19,4
Романівна	8,4	33,2	37,7	6,6	0,4	6,5
Водограй	7,3	33,7	34,1	4,7	-1,5	-24,2
Краєвид	9,2	32,7	38,8	5,1	-1,1	-17,8
Аналог	8,3	31,8	35,8	4,4	-1,8	-29,1
Русява	9,1	30,5	38,0	4,5	-1,7	-27,4
Миролюбна	9,1	33,4	41,9	7,0	0,8	12,9
Престижна	8,1	35,6	39,3	6,2	0	0
Пирятинка	7,3	33,9	36,9	6,2	0	0
Ефектна	8,7	38,1	39,6	6,7	0,5	8,1
Колорит	9,7	30,2	40,1	6,8	0,6	9,7
НІР	0,3	1,5	1,4	0,5		

(9,0 см), Лірика білоцерківська, Муза білоцерківська, Русява, Миролюбна (9,1 см), Краєвид (9,2 см), Овідій, Рось (9,3 см), Марія, Гармоніка (9,4), Кохана, Санжара, Принада (9,5 см), Оржиця нова, Легенда білоцерківська, Колорит (9,7 см), Конка (9,9 см).

За кількістю зерен у колосі всі сорти перевищили стандарт окрім Здобної, Зорі ланів та Розумниці білоцерківської.

Найвища маса 1000 зерен була у сорту Сагайдак – 45,1 г. Найбільшу прибавку зерна до стандарту забезпечував сорт Овідій (46,8 %). Високий рівень врожайності

також забезпечили сорти Кошова та Вигадка, перевищивши сорт-стандарт на 27,4 %.

В умовах нестабільних цін на матеріальні ресурси у аграрному секторі економіки важливого значення набуває розробка і впровадження у виробництво сучасних вискоєфективних технологій вирощування пшениці озимої. Основним вимогам, яким вони мають відповідати з метою максимальної адаптації до умов сучасного аграрного ринку – істотне підвищення зернової продуктивності культури, зниження собівартості та підвищення рентабельності виробництва зерна.

Для економічної оцінки використовували загально-прийняті методики, які дозволяють оцінити технології за рівнем урожайності, собівартості виробництва одиниці продукції, прибутковості гектара посівної площі та рівнем рентабельності. Економічна ефективність виробництва пшениці озимої в наших дослідженнях зумовлена

впливом таких чинників, як добір сортів м'якої озимої пшениці, вивчення впливу норми висіву на формування показників продуктивності пшениці озимої (табл. 3).

Згідно з даними табл. 3, можна сказати, що найбільша економічна ефективність по пшениці озимої була у сортів Овідій, Кошова, Вигадка та Вільшана

Таблиця 3

Економічна ефективність вирощування озимої пшениці екологічного сортопробування, 2019–2021 р.

Назва сорту	Урожайність (середня), т/га	Виробничі витрати, грн/га	Собівартість 1 т зерна, грн	Чистий дохід, грн/га	Прибуток, грн/га	Рентабельність, %
1	2	3	4	5	6	7
Донецька 48	6,2	15000	2419	31000	16000	106,7
Вежа	6,7	15000	2239	33500	18500	123,3
Юзівська	7,1	15000	2113	35500	20500	136,7
Ігрита	7,1	15000	2113	35500	20500	136,7
Перемога	6,1	15000	2459	30500	15500	103,3
Диво донецьке	6,1	15000	2459	30500	15500	103,3
Богиня	6,5	15000	2308	32500	17500	116,7
Олексіївка	6,3	15000	2381	31500	16500	110,0
Перевага	6,0	15000	2500	30000	15000	100,0
Перепілка	5,9	15000	2542	29500	14500	96,7
Понтійка	5,5	15000	2727	27500	12500	83,3
Дума	6,4	15000	2344	32000	17000	113,3
Пилипівка	7,0	15000	2143	35000	20000	133,3
Пейзаж	6,6	15000	2273	33000	18000	120,0
Кругозір	7,2	15000	2083	36000	21000	140,0
Дачнянка	7,1	15000	2113	35500	20500	136,7
Херсонська безоста	7,5	15000	2000	37500	22500	150,0
Росинка	6,7	15000	2239	33500	18500	123,3
Бургунка	6,7	15000	2239	33500	18500	123,3
Конка	6,8	15000	2206	34000	19000	126,7
Кохана	7,6	15000	1974	38000	23000	153,3
Кошова	7,9	15000	1899	39500	24500	163,3
Ледя	7,6	15000	1974	38000	23000	153,3
Марія	7,5	15000	2000	37500	22500	150,0
Овідій	9,1	15000	1648	45500	30500	203,3
Санжара	5,1	15000	2941	25500	10500	70,0
Сагайдак	7,5	15000	2000	37500	22500	150,0
Вільшана	7,8	15000	1923	39000	24000	160,0
Оржиця нова	7,4	15000	2027	37000	22000	146,7
Самара-2	7,8	15000	1923	39000	24000	160,0
Вигадка	7,9	15000	1899	39500	24500	163,3
Краса ланів	6,7	15000	2239	33500	18500	123,3
Принада	6,0	15000	2500	30000	15000	100,0
Диво	7,7	15000	1948	38500	23500	156,7
Патріотка	7,4	15000	2027	37000	22000	146,7
Привітна	6,1	15000	2459	30500	15500	103,3
Метелиця харківська	6,3	15000	2381	31500	16500	110,0
Запашна	7,4	15000	2027	37000	22000	146,7
Здобна	5,1	15000	2941	25500	10500	70,0
Гайок	4,7	15000	3191	23500	8500	56,7
Гармоніка	5,4	15000	2778	27000	12000	80,0
Лірика білоцерківська	6,2	15000	2419	31000	16000	106,7
Рось	6,2	15000	2419	31000	16000	106,7
Зоря ланів	6,2	15000	2419	31000	16000	106,7
Зорепад білоцерківський	7,6	15000	1974	38000	23000	153,3

1	2	3	4	5	6	7
Легенда білоцерківська	7,7	15000	1948	38500	23500	156,7
Розумниця білоцерківська	6,8	15000	2206	34000	19000	126,7
Муза білоцерківська	7,7	15000	1948	38500	23500	156,7
Квітка полів	6,3	15000	2381	31500	16500	110,0
Співанка Поліська	7,3	15000	2055	36500	21500	143,3
Полісянка	7,4	15000	2027	37000	22000	146,7
Романівна	6,6	15000	2273	33000	18000	120,0
Водограй	4,7	15000	3191	23500	8500	56,7
Краєвид	5,1	15000	2941	25500	10500	70,0
Аналог	4,4	15000	3409	22000	7000	46,7
Русява	4,5	15000	3333	22500	7500	50,0
Миролюбна	7,0	15000	2143	35000	20000	133,3
Престижна	6,2	15000	2419	31000	16000	106,7
Пирятинка	6,2	15000	2419	31000	16000	106,7
Ефектна	6,7	15000	2239	33500	18500	123,3
Колорит	6,8	15000	2206	34000	19000	126,7

і Самара-2 з урожайністю 9,1 т/га, 7,9 т/га, 7,8 т/га. Собівартість 1 т зерна сортів пшениці озимої складає від 1899,00 грн. до 3409,00 грн.

Найбільша рентабельність була у сортів Овідій – 203,3%, Вигадка і Кошова – 163,3%, Вільшана і Самара-2 – 160,0%

Економічна ефективність передбачає досягнення максимального ефекту від господарської діяльності підприємств за мінімальних витрат ресурсів. При цьому вона відображає вплив сукупності факторів, що формують її рівень і зумовлюють тенденції розвитку галузі.

Висновки. Дослідженнями встановлено, що біометричні показники сортів пшениці озимої різних селекційних центрів відображали їх реакцію на зміни погодних умов, які відбувалися протягом періоду спостережень. У середньому за роки дослідження найбільшу прибавку зерна до стандарту забезпечував сорт Овідій (46,8 %). Високий рівень врожайності також забезпечили сорти Кошова та Вигадка, перевищивши сорт-стандарт на 27,4 %. Коефіцієнт куціння рослин варював від 2,53 до 5,56 залежно від сорту. Розрахунок економічної доцільності вирощування різних сортів пшениці озимої в умовах східної частини Північного Степу продемонстрував, що найбільша рентабельність була у сортів Овідій – 203,3%, Вигадка і Кошова – 163,3%, Вільшана і Самара-2 – 160,0% за урожайності 9,1 т/га, 7,9 т/га, 7,8 т/га. Собівартість 1 т зерна сортів пшениці озимої складає від 1899,00 грн. до 3409,00 грн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Уліч Л. І., Лісікова В. М. Сорти пшениці озимої для інтенсивних технологій. *Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин*. 2006. № 3. С. 103–108.
2. Чугрій Г. А. Адаптивні властивості сорту як фактор підвищення валового збору зерна пшениці озимої. *Науковий журнал «Зернові культури»*. Дніпро, 2021. Т. 5. № 1. С. 99–105.
3. Вінюков О. О., Бондарева О. Б. Особливості реалізації потенціалу продуктивності сортів пшениці

озимої в агрокліматичних умовах Донецької області. *Таврійський науковий вісник*. 2018, № 102. С. 9–14.

4. Солодушко М. М. Урожайність та адаптивний потенціал сучасних сортів пшениці м'якої озимої в умовах Північного Степу. *Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин*. 2014. № 3. С. 61–66.

5. Шапоринська Н. М. Урожайність та якість зерна і насіння сортів озимої м'якої і твердої пшениці залежно від умов вирощування на півдні України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. с.-г. наук: спец. 06.01.09 «Рослинництво». 2005. 16 с.

6. Каленська С. М., Чубко О. П., Журавльова Н. В. Вплив строку сівби і сортів на ріст і розвиток рослин озимої пшениці в осінній період. *Вісник Львівського ДАУ*. Львів, 2004. № 8. 124–128.

7. Русинов В. Технологія вирощування озимої пшениці та їх оцінка. *Агроном*. 2008. № 4. С. 84–88.

8. Власенко Н. С. Збирання врожаю сільськогосподарських культур та проведення інших польових робіт станом на 1 листопада 2013 року. *Статистичний бюлетень*. Київ: Державна служба статистики України, 2013. 60 с.

9. Каленська С. М., Токар Б. Ю., Ташева Ю. В. Управління стійкістю рослин зернових культур до вилягання. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: «Агрономія»*. 2015. Ч. 1. Вип. 210. С. 22–30.

10. Вінюков О. О., Бондарева О. Б., Чугрій Г. А. Вирощування пшениці озимої в умовах недостатнього зволоження в зоні східної частини північного Степу України. Науково-практичні рекомендації. Покровськ: ДДСДС НААН., 2019. 17 с.

11. Позняк В. В. Ефективність застосування регулятора росту «хлормекват-хлорид» у посівах пшениці озимої залежно від рівня удобрення. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2018. № 2. С. 177–182.

REFERENCES:

1. Ulich L. I., Lisikova V. M. (2006) Sorty pshenytsi ozymoi dlia intensyvnykh tekhnolohii. [Varieties of winter wheat for intensive technologies.] *Sortovyvchennia*

ta okhorona prav na sorty roslyn. № 3. P. 103–108 [in Ukrainian].

2. Chuhrii H. A. (2021) Adaptyvni vlastyvyosti sortu yak faktor pidvyshchennia valovoho zboru zerna pshenytsi ozymoї. [Adaptive properties of the variety as a factor in increasing the gross grain harvest of winter wheat]. *Naukovyi zhurnal «Zernovi kultury»*. Dnipro, T. 5. № 1. P. 99–105 [in Ukrainian].

3. Vinyukov O. O., Bondareva O. B. (2018) Osoblyvosti realizatsii potentsialu produktyvnosti sortiv pshenytsi ozymoї v ahroklimatychnykh umovakh Donetskoi oblasti. [Features of realization of potential of productivity of grades of winter wheat in agro-climatic conditions of Donetsk region] *Tavriiskyi naukovyi visnyk*. № 102. P. 9–14 [in Ukrainian].

4. Solodushko M. M. (2014) Urozhainist ta adaptyvnyi potentsial suchasnykh sortiv pshenytsi miakoi ozymoї v umovakh Pivnichnogo Stepu. [Yield and adaptive potential of modern varieties of soft winter wheat in the Northern Steppe] *Sortovyvchennia ta okhorona prav na sorty roslyn*. № 3. P. 61–66 [in Ukrainian].

5. Shaporynska N. M. (2005) Urozhainist ta yakist zerna i nasinnia sortiv ozymoї miakoi i tvrdoї pshenytsi zalezno vid umov vyroshchuvannia na pivdni Ukrainy [Yield and quality of grain and seeds of winter soft and durum wheat varieties depending on growing conditions in the south of Ukraine] *avtoref. dys. na здобuttia nauk. stupenia kand. s.-h. nauk: spets. 06.01.09 «Roslynnystvo»*. 16 p. [in Ukrainian].

6. Kalenska S. M., Chubko O. P., Zhuravlova N. V. (2004) Vplyv stroku sivyb i sortiv na rist i rozvytok roslyn ozymoї pshenytsi v osinnii period. [Influence of sowing period and varieties on growth and development of winter wheat plants in autumn] *Visnyk Lvivskoho DAU*. Lviv, № 8. 124–128. [in Ukrainian].

7. Rusynov V. (2008) Tekhnolohiia vyroshchuvannia ozymoї pshenytsi ta yikh otsinka. [Technology of winter wheat cultivation and their evaluation] *Ahronom*. № 4. P. 84–88 [in Ukrainian].

8. Vlasenko N. S. (2013) Zbyrannia vrozhaiv silskohospodarskykh kultur ta provedennia inshykh polovykh robit stanom na 1 lystopada 2013 roku. [Harvesting of agricultural crops and other field work as of November 1, 2013] *Statystychnyi biuleten. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. 60 p. [in Ukrainian].

9. Kalenska S. M., Tokar B. Yu., Tasheva Yu. V. (2015) Upravlinnia stiikistiu roslyn zernovykh kultur do vyliahannia. [Management of resistance of grain crops to lodging] *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii: «Ahronomiia»*. Ch. 1. Vyp. 210. P. 22–30. [in Ukrainian].

10. Vinyukov O. O., Bondareva O. B., Chuhrii H. A. (2019) Vyroshchuvannia pshenytsi ozymoї v umovakh nedostatnoho zvolozhennia v zoni skhidnoi chastyny pivnichnogo Stepu Ukrainy. [Growing winter wheat in conditions of insufficient moisture in the eastern part of the northern steppe of Ukraine] *Naukovo-praktychni rekomendatsii. Pokrovsk: DSDS NAAN*. 17 p. [in Ukrainian].

11. Pozniak V. V. (2018) Efektyvnist zastosuvannia rehuliatora rostu «khlormekvat-khloryd» u posivakh pshenytsi ozymoї zalezno vid rinvnia udobrennia. [The effectiveness of the growth regulator «chlormequat chloride» in winter wheat crops depending on the level of fertilizer.] *Visnyk Poltavskoi derzhavnoi ahramoi akademii*. № 2. P. 177–182. [in Ukrainian].

Чугрій Г.А., Вискуб Р.С., Поплевко В.І., Шульц П., Сकिпа Н.Л. Наукові принципи підбору сортів пшениці м'якої озимої за адаптивними ознаками

Метою дослідження є розробка методологічного підходу та вдосконалення адаптивної технології вирощування пшениці озимої через обґрунтування принципів підвищення адаптивності рослин пшениці озимої в східній частині Північного Степу України.

Методика дослідження. Дослідження проводились в період 2018–2020 роках у польовій сівозміні ДП ДГ «Забойщик». Для детального дослідження особливостей формування агроценозів різних сортів пшениці озимої у дослідках висівали внесені до Реєстру сорти пшениці озимої, рекомендовані для вирощування в Степовій зоні України.

Дослідження проводили у польових дослідках, закладених за методом послідовних ділянок, систематичним способом. Повторність у дослідках – триразова. Площа облікової ділянки становила 40–80 м².

Підготовка ґрунту в передпосівний період була спрямована на максимальне збереження і накопичення вологи у ґрунті та знищення бур'янів.

Результати. У статті наведені результати сортів пшениці м'якої озимої різних селекційних центрів (61 сорт) за адаптивними показниками. За результатами погодних умов прохолодна та волога погода весни за роки досліджень сприяла інтенсивному формуванню рослинами загальних стебел.

За результатами досліджень найвищий коефіцієнт загального кущіння формували рослини сортів Вежа, Легенда білоцерківська, Романівна. Проте, такі погодні умови, не дозволили рослинам зі значної кількості загальних стебел сформувати продуктивні. Більша кількість сортів екологічного сортопробування за коефіцієнтом продуктивного кущіння поступилася сорту-стандарту. Найвищий коефіцієнт продуктивного кущіння у досліді був у сорту Розумниця білоцерківська 1,62.

Дослідженнями встановлено, що біометричні показники сортів пшениці озимої різних селекційних центрів відображали їх реакцію на зміни погодних умов, які відбувалися протягом періоду спостережень.

Висновки. У середньому за роки дослідження найбільшу прибавку зерна до стандарту забезпечував сорт Овідій. Високий рівень врожайності також забезпечили сорти Кошова та Вигодка. Коефіцієнт кущіння рослин варіював від 2,53 до 5,56 залежно від сорту. Розрахунок економічної доцільності вирощування різних сортів пшениці озимої в умовах східної частини Північного Степу продемонстрував, що найбільша рентабельність була у сортів Овідій – 203,3%, Вигодка і Кошова – 163,3%, Вільшана і Самара-2 – 160,0% за урожайності 9,1 т/га, 7,9 т/га, 7,8 т/га. Собівартість 1 т зерна сортів пшениці озимої складає від 1899,00 грн. до 3409,00 грн.

Ключові слова: пшениця озима, технологія, коефіцієнт кущіння, маса 1000 зерен, урожайність, собівартість, прибуток, рентабельність.

Chuhrii H.A., Vyskub R.S., Poplevko V.I., Szulc P., Sknypa N.L. Scientific principles of selection of soft winter wheat varieties according to adaptive characteristics

The purpose of research is the development of a methodological approach and improvement of adaptive technology of winter wheat cultivation through the substantiation of the principles of increasing

the adaptability of winter wheat plants in the eastern part of the Northern Steppe of Ukraine.

Research methodology. The research was conducted in the period 2018–2020 in the field crop rotation of State Enterprise «Zaboyszchik». For a detailed study of the peculiarities of the formation of agrocenoses of different varieties of winter wheat in the experiments sown entered into the Register of winter wheat varieties recommended for cultivation in the steppe zone of Ukraine.

The research was carried out in field experiments, laid down by the method of successive plots, in a systematic way. Repetition in experiments – three times. The area of the accounting area was 40–80 m².

Soil preparation in the pre-sowing period was aimed at maximally preserving and accumulating moisture in the soil and destroying weeds.

Results. The article presents the results of soft winter wheat varieties of different breeding centers (61 varieties) according to adaptive indicators. According to the results of weather conditions, the cool and humid weather of spring over the years of research has contributed to the intensive formation of common stems by plants.

According to the results of research, the highest coefficient of total tillering was formed by plants of the varieties Vezha, Legenda Bila Tserkva, Romanivna. However, such weather

conditions did not allow plants from a significant number of common stems to form productive. A large number of varieties of ecological variety testing on the coefficient of productive tillering gave way to the standard variety. The highest coefficient of productive tillering in the experiment was in the variety Rozumnytsia Bila Tserkva 1.62.

Studies have shown that biometric indicators of winter wheat varieties of different breeding centers reflected their response to changes in weather conditions that occurred during the observation period.

Findings. On average, over the years of research, the largest increase in grain to the standard was provided by the Ovid variety. High yields were also provided by Koshova and Vygadka varieties. The coefficient of tillering of plants varied from 2.53 to 5.56 depending on the variety. The calculation of the economic feasibility of growing different varieties of winter wheat in the eastern part of the Northern Steppe showed that the highest profitability was in the varieties Ovid – 203.3%, Vygadka and Koshov – 163.3%, Vilshan and Samara-2 – 160.0% in yield 9.1 t / ha, 7.9 t / ha, 7.8 t / ha. The cost of 1 ton of grain of winter wheat varieties is from UAH 1,899.00. up to UAH 3409.00

Key words: winter wheat, technology, tillering rate, weight of 1000 grains, yield, cost, profit, profitability.